

УДК 371.134:796(07)

Гончар Галина Іванівна, кандидат наук з фізичного виховання та спорту.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, кафедра теорії та методики фізичного виховання.

**Особливості і структура професійної діяльності викладача
фізичного виховання**

Анотація. Мета: проаналізувати особливості та структуру професійної діяльності викладача фізичного виховання. **Матеріал і методи:** під час дослідження було використано метод аналізу літературних джерел. **Результати:** визначені особливості професійної діяльності викладача фізичної культури. Аналізуються види педагогічної діяльності, різні підходи до вивчення структури та окремих її компонентів. Виділені основні вимоги, які вважаються модельними характеристиками оволодіння знаннями, вміннями і навиками, що, в свою чергу, забезпечують ефективність професійної діяльності вчителя. **Висновки:** робота дозволяє розглянути глибинність аспектів, які сприяють розкриттю потенціалу особистості викладача фізичного виховання.

Ключові слова: фізичне виховання, професійна діяльність, педагогічна діяльність, учитель, фізкультурна освіта.

Гончар Галина Ивановна, кандидат наук физического воспитания и спорта.

Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, кафедра теории и методики физического воспитания.

**Особенности и структура профессиональной деятельности
преподавателя физического воспитания**

Аннотация. Цель: проанализировать особенности и структуру профессиональной деятельности преподавателя физического воспитания. **Материал и методы:** в ходе исследования был использован метод анализа литературных источников. **Результаты:** определены особенности профессиональной деятельности преподавателя физической культуры.

Анализируются виды педагогической деятельности, различные подходы к изучению структуры и отдельных ее компонентов. Выделены основные требования, которые считаются модельными характеристиками овладения знаниями, умениями и навыками, в свою очередь, обеспечивают эффективность профессиональной деятельности учителя. **Выводы:** работа позволяет рассмотреть значимость аспектов, которые способствуют раскрытию потенциала личности преподавателя физического воспитания.

Ключевые слова: физическое воспитание, профессиональная деятельность, педагогическая деятельность, учитель, физкультурное образование.

HoncharHalyna, PhD in physical education and sport.

PavloTychynaUman State Pedagogical University, Theory and Methodology of Physical Training department.

The peculiarities and structure of educational work of Physical Training teacher.

Annotation. Aim: To analyze the peculiarities and structure of educational work of Physical training teacher. **Material and methods:** During the research we used the method of literature analysis. **Results:** Defined the peculiarities of educational work of physical training teacher. There were analyzed the types of teacher activities, different approaches to the structure of the study and its separate components. Basic requirements which are considered to be model features of mastering knowledge, abilities and skills, which in turn, provide professional effectiveness of teachers. **Conclusions:** this work allows to examine the depth of aspects which promote the potential unleashing of physical training teacher.

Keywords: physical training, professional activities, educational work of a teacher, teacher, physical training.

E-mail: Galynaudpu@mail.ru. GalynaGonchar, Uman State Pedagogical University named after P. TychynaUman, Sadowa 28 street.

20300, Uman, Khalturin Street, 9 0679325800

Вступ. Проблема вдосконалення підготовки фахівців у сфері фізичного виховання і спорту з кожним роком стає все більш актуальною.

За останній час у державі було прийнято декілька постанов, що стосуються реформування системи фізичного виховання школярів та студентської молоді, Закон України «Про фізичну культуру і спорт» (11.2009), де є положення про підвищення якості підготовки вчителів фізичної культури і викладачів фізичного виховання.

На думку Л. Пилипея, сьогодні в системі освіти йде пошук шляхів підвищення ефективності навчального процесу для максимального наближення випускників ВНЗ до моделі підготовки професіонала (Л. П. Пилипей, 2011).

Досліджуючи праці Н. Москаленко ми помічаємо, що система фізкультурної освіти пов'язана не тільки з одержанням знань, а й з опануванням руховими вміннями та навичками, які вимагають відповідної фізичної підготовки, і з уміннями передати свій досвід учням. У зв'язку з цим виникає проблема їх професійно-прикладної фізичної підготовки протягом навчання у ВНЗ.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконувалась у рамках теми «Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2006–2010 рр.» Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту 3.1.2. «Науково-методичні засади удосконалення викладання дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання», а також зведеного плану НДР на 2011–2015 рр. «Удосконалення програмно-нормативних основ фізичного виховання в навчальних закладах».

Мета дослідження: проаналізувати особливості та структуру професійної діяльності викладача фізичного виховання, враховуючи різні погляди вчених щодо структурної кваліфікації.

Матеріал і методи дослідження: аналіз літературних джерел, педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, метод анкетування, метод фізіологічних проб.

Дослідження проводилися на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. У дослідженні брали участь студенти I-IV курсів факультету фізичного виховання.

Результати дослідження та їх обговорення.

Педагогічна діяльність розглядається як професійна активність вчителя, в якій за допомогою різних засобів впливу на учнів реалізуються завдання навчання і виховання. У загальному вигляді педагогічна діяльність представляється як особливий, багатогранний і багатоплановий вид діяльності, пов'язаний з навчанням і вихованням [7], який обумовлюється рівнем спеціальних психолого-педагогічних знань і вмінь, професійно-значущими особистісними якостями, здібностями, психофізіологічними можливостями вчителя [10].

Існують різні підходи до вивчення структури окремих компонентів педагогічної діяльності: деякі дослідники розглядають функції вчителя [10], інші [1] - мотиваційні чинники, такі як потреби, мета, мотиви, стимули, установка.

Структура педагогічної діяльності в роботах вчених дещо відрізняється своїми компонентами. Так В. Теслюк виділяє п'ять основних видів діяльності: педагогічну, наукову, кваліфікаційну, громадську і нерегламентовану [10].

М. Розенова виділяє сім видів педагогічної діяльності: навчальну, виховну, організаторську, пропагандистську, управлінську, консультативну та самоосвітню [7].

Інші автори виділяють чотири види педагогічної діяльності у школі: планування, організацію, безпосередню педагогічну діяльність і контроль.

Досліджуючи структуру діяльності вчителя, В. Небесна прийшла до висновку, що всі види діяльності утворюють три основні компоненти: організаційний (А), комунікаційний (В), науково-творчий (С). Однак, всі перераховані компоненти неоднозначно представлені в структурі однієї особистості. Різні варіації компонентів, де одні провідними, а інші фоновими, обумовлюють різницю в моделі вчителя та відрізняються своїми професійними схильностями [6].

1. Організаційна схильність може бути представлена моделлю типу (А <-> В <-> С), що відповідає структурі діяльності майстра масово-оздоровчої роботи.

2. Комунікативна схильність має дві моделі: (В <-> А <-> С) -

більш типова для майстрів виховної роботи та (B<->C<->A), яка відображає співвідношення психологічних компонентів особистості викладача-майстра в навчальній роботі.

3. Науково-творча схильність також представлена двома моделями: (C<->B<->A), що відповідає структурі тренера ВНЗ, і (C<->A<->B), більш вираженою особистістю викладача-майстра науково-дослідної та науково-методичної роботи.

Згідно з дослідженнями авторів [6], співвідношення психологічних компонентів у структурі особистості викладача такі:

- 1) організаційний компонент (A) - 43,4%;
- 2) комунікативний (B) - 40%;
- 3) науково-творчий (C) - 16,6%.

Даний підхід є досить варіативним, що дає можливість оцінити виявити творчий підхід у підготовці фахівця з фізичного виховання.

Орієнтуючись на освітній стандарт, виділяються основні вимоги, які вважаються модельними характеристиками оволодіння знаннями, вміннями і навичками для використання в професійній діяльності. Однак у літературі широко обговорюється перехід від кваліфікаційної моделі до компетентнісної, тобто орієнтованої на сферу професійної діяльності. Обґрунтовується необхідність такого переходу протиріччями системи професійної підготовки, які проявляються в наступному:

- зростаючим вимогам щодо рівня професійної діяльності педагога і невідповідністю його фактичного стану;

- між твердженням новим типом професійної діяльності педагога з переважанням творчої спрямованості педагогічного мислення і сформованою моделлю професійної освіти, орієнтованою на знання, уміння і навички;

- між необхідністю оперативної реакції на мінливий особистісний та індивідуально-творчий потенціал суб'єктів освітнього процесу і дискретно-

локальним характером існуючої системи підготовки педагога;

- міжсоціальним замовленням на високо-компетентного спеціаліста та інертністю більшої частини педагогів у підвищенні своєї кваліфікації відповідно до сучасних вимог професійного навчання.

Розвиваючи теорію компетентного підходу, Л. Куликов виділяє творчі види професійної діяльності педагога:

- прогностична, яка полягає в передбаченні та прогнозуванні результатів педагогічної діяльності та моделюванні педагогічного процесу;

- проектувальна конструктивна-проектування та планування педагогічного процесу;

- організаторська-організація педагогічних дій учителя та учнів;

- комунікативна-полягає в побудові міжособистісної взаємодії і відносин, що дозволяють ефективно організувати педагогічний процес;

- рефлексивна, що дозволяє здійснити аналіз підсумків своєї педагогічної діяльності.

Формуючи модель фахівця з фізичної культури і спорту, Т. Фендель і С. Горбунова, включають такі компетентності:

- ключові компетентності (інформаційна, комунікативна, соціально-правова, компетентність діяльності та самовдосконалення);

- загально-професійні компетентності (компетентність впровадженні моніторингу досягнень і проблем учнів, в проектуванні навчально-виховного процесу, організації, взаємодії з його учасниками, компетентність професійної самоосвіти);

- спеціальні компетентності (академічні та практичні).

Не відкидаючи компетентного підходу в професійній освіті, Е. Можєв звертає увагу на особистість педагога, як основну центральну фігуру педагогічного процесу. Характерними рисами структури особистості фахівця є соціально значущість педагога, соціальні норми професії, ціннісні орієнтації, відносини, позиції, професійна здатність до навчання і професійний саморозвиток, соціальні риси професійного зростання

та професійної діяльності.

На особистість учителя звертають увагу багатодослідників [7; 8]. Головною психологічною вимогою до особистості педагога є любов до дітей. Другою базовою вимогою є наявність спеціальних знань у тій сфері, в якій він навчає дітей, а також знань психолого-педагогічного характеру (закономірностей вікового розвитку організму особистості дитини, володіння різними педагогічними прийомами і т. п.). Е. Можєв вказує, що на чолі особистісної моделі педагогічної діяльності у сфері фізичної культури і спорту стоять такі якості, як оптимальна товариськість, прагнення досягти успіху в справі, вольові якості (сміливість, наполегливість), високий рівень домагань, вибір більш важких і чесних цілей - дії на межі ризику, попереднє продумування, ретельне планування.

На думку М. Розенова доповненням характеристик особистості педагога є: педагогічна ерудиція, педагогічне цілепокладання, педагогічне мислення, педагогічна інтуїція, педагогічна імпровізація, педагогічний такт, педагогічна емпатія і педагогічна творчість [7].

Ряд авторів [11; 12; 13; 14] в структурі особистості вчителя виділяють такі, як працьовитість, організаторські здібності, прагнення до постійного самовдосконалення, культура поведінки зовнішній вигляд, здатність передбачення прогнозування, управлінські якості, комунікативність, мовні вміння навички, кмітливість, діловитість, суміщення особистих інтересів з інтересами суспільства, соціальну зрілість і активність.

Цікаві дані наводяться в дослідженні Т. Дічек про характеристики викладачів і тренерів з боку студентів. 3 точки зору студентів найбільш важливими якостями викладачів є емоційний компонент особистості, який виражається в потребі неформальних, теплих відносин, уваги, підтримки, визнання студента як особистості. Також для студентів важливим професійною компетентністю викладача.

дослідженнях Е.Клімова наводиться п'ять схем професійної діяльності: «Людина-Природа», «Людина - Техніка», «Людина -Знак», «Людина -Образ», «Людина -Людина». Педагогічна професія відноситься до останньої категорії включає прояв таких загальнолюдських цінностей, як: потреба в спілкуванні; можливість поставити себе на місце іншого; стійке, хороше самопочуття в процесі роботи з іншими людьми; здатність зберігати інформацію про особистісні якості інших людей; швидке розуміння намірів і думок інших людей.

При аналізі професійної придатності істотне значення має перелік протипоказань, які регламентуються професійними вимогами. Протипоказаннями до роботи по даній групі професій «Людина-Людина» є: дефект мови, невиразність мови; замкнутість; виражені фізичні недоліки; байдужість до долі інших людей; відсутність ознак безкорисливого ставлення до людей, з якими спілкуєшся.

У дослідженнях Ю.Коваленко структурними компонентами готовності майбутніх фахівців до фізичного виховання дітей дошкільного віку є: мотиваційний (сформованість інтересу і потреби до майбутньої професійної діяльності, до здорового способу життя); когнітивно-діяльнісний (професійні знання, вміння та навички); особистісний компонент (професійно-значущі якості особистості); здоров'я-зберігаючий (стан фізичного здоров'я, рівень функціональної підготовленості організму).

Аналізуючи дані наукової літератури, можна погодитися з думкою Е.Можаєва, що системоутворюючим елементом особистісного потенціалу педагога є мотиваційно-потребуюче ядро особистості.

У сфері діяльності, здійснюваній людиною, є результатом задоволення його потреб. З одного боку, вони відіграють визначальну роль в продуктивній професійній діяльності людини, а з іншого боку-вони формуються в процесі цієї діяльності.

В узагальненому вигляді структура особистісного потенціалу педагога з

фізичної культури включає: духовність, освітній потенціал, рухову підготовленість, творчу активність, інтелектуальний потенціал, педагогічні здібності, загальну і професійну культуру.

Духовність розглядається як спрямованість людини на ідеальні цінності.

Духовне виховання є невід'ємною частиною професійної підготовки фахівця, його професійного і соціального становлення, тому що духовне життя людини безпосередньо пов'язане з інтелектуальною, емоційною і моральною діяльністю [3].

Висновки. Таким чином, ми приходимо до висновку, що в організації навчального процесу при підготовці фахівців з фізичного виховання та спорту не можна орієнтуватися тільки на освітньо-кваліфікаційні характеристики випускника: необхідно розвивати гуманістичні підходи, які б сприяли розкриттю потенціалу особистості, підвищенню її компетентності, готовності проявляти творчість, що дозволить виходити за межі нормативної діяльності.

Список використаної літератури

1. Байкалова О. А. Роль мотивации в профессиональном имидже будущих специалистов по физической культуре и спорту / О. А. Байкалова // Теория и практика физической культуры. – 2008. – № 9. – С. 29.
2. Балахничева Г. В., Заремба Л. В., Цьось А. В. Професійна майстерність учителя фізичного виховання : навч. посіб. / Галина Валентинівна Балахничева, Людмила Василівна Заремба, Анатолій Васильович Цьось. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – 64 с.
3. Бикмухаметов Р. К. Духовное воспитание будущих педагогов : учебное пособие для пед. вузов и колледжей / Р. К. Бикмухаметов. – Казань : Центр инновационных технологий, 2002. – 165 с.
4. Григоренко В. Г. Профессионально-педагогическая мотивация и технология ее формирования / В. Г. Григоренко. – Одесса : ЮУГА им. К. Д. Ушинского, 2003. – 512 с.
5. Демінська Л. Педагогічна майстерність вчителя фізичного

виховання як професійно-особистісна цінність // Педагогіка і психологія професійної освіти. – № 5. – 2012. – С. 100-106.

6. Немов Р. С. Психологія : учебник для студентів высш. пед. заведений в 3-х кн. / Р. С. Немов. – М. : Владос, 1999. – Кн. I. – 688 с.

7. Ротерс Т. Т. Інформаційні технології у процесі підготовки майбутніх вчителів фізичного виховання / Т. Т. Ротерс // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – 2008. – Вип. 54. – С. 318–321.

8. Рясса С. О. Педагогічні умови встановлення суб'єктності студентів в системі вищої фізкультурної освіти / С. О. Рясса // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць. Вип. 12 : у 4 т. – Львів : НВФ «Українські технології», 2008. – Вип. 12 – Т. 4. – С. 194–199.

9. Солтик О.О. Формування концептуальної моделі викладача з фізичного виховання на основі базової освіти та професійної діяльності / О.О. Солтик, В.В. Флерчук // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна" . – 2012. – № 5. – С. 188-191. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpkhist_2012_5_43.pdf

10. Тихонов А. М. Модель процесса профессионального образования по физической культуре в системе базовых дисциплин предметной подготовки / А. М. Тихонов // Теория и практика физической культуры. – 2009. – № 5. – С. 17–20.

11. Черноштан А. Г. Професійна підготовка майбутнього вчителя фізичного виховання на основі модульно-рейтингової технології навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Черноштан Артур Григорович. – Луганськ, 2002. – 264 с.

12. Шиян Б. М. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності / Б. М. Шиян, Г. Р. Генсерук // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – Серія: Педагогічні науки. – Чернігів, 2006. – Вип. 35. – С. 346–352.

13. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання / Б. М. Шиян. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. – Частина 2. – 248 с.

14. Шкретій Ю. М. Запровадження елементів європейської кредитно-трансферної та акумулюючої системи в сфері вищої фізкультурної освіти / Ю. Шкретій, Л. Харченко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 4. – С. 76–79.

Galynaudpu@mail.ru. Гончар Галина Іванівна, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, вул. Садова 28.

20300, м. Умань, вул. Халтуріна 9, 0679325800